

Mintaqa ziyorat turizm salohiyatini oshirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmini joriy etishning iqtisodiy samaradorligi

J.N.Uzaqov-Axborot texnologiyalari va menejment universiteti iqtisodiyot kafedrasida katta o'qituvchisi, Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti mustaqil tadqiqotchisi.

Аннотация: Maqolada mintaqada ziyorat turizm sohasida davlat xususiy sheriklik faoliyatini joriy etish orqali ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish doirasida manfaatlarni muvofiqlashtirish, davlat va biznesning o'zaro hamkorligini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmini ishlab chiqqan holda, turizm sohasida davlat-xususiy sheriklikni amalga oshirish maqsadga muvofiqligi asoslangan.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik, tartibga solish, boshqarish, mintaqa, mintaqa turizmi, ziyorat turizm, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, turistik xizmatlar, ilmiy tadqiqot, turistik obyektlar, madaniy meros, turizm infratuzilmasi.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida "ziyosat turizmi" sohasi mustaqillikning dastlabki kunlaridan iqtisodiy taraqqiyotning ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etilib, unga e'tibor iqtisodiy siyosat darajasida ko'tarilgan. Soha rivoji uchun zaruriy-tashkiliy, huquqiy mexanizm vujudga keltirilib, hukumat tomonidan tegishli meyoriy hujjatlar qabul qilinmoqda.

Qashqadaryo mintaqasida ziyorat turizm infratuzilmasi obyektlarini barpo etish va ziyorat turizmni rivojlantirish maqsadida, ayniqsa, koronavirus oqibatlari sharoitida davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda xususiy biznesning sa'y-harakatlarini birlashtirishning eng istiqbolli yo'li davlat-xususiy sheriklikdir. Shu bois, biz ziyorat turizm salohiyatini rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun loyihalarni amalga oshirish vositalaridan biri sifatida DXSH mexanizmini joriy etishni taklif qildik. Aynan ziyorat turizm sohasida ushbu mexanizmdan foydalanish innovatsion siyosat maqsadlarini amalga oshirish uchun qo'shimcha investitsiyalarni jalb etish, shu bilan birga mintaqa iqtisodiy tizimining barcha darajalarida davlat va xususiy biznesning o'zaro hamkorligini ta'minlash imkonini beradi.

Amalda davlat va tadbirkorlik tuzilmalari o'rtasidagi DXSH hamkorligini shartli ravishda 3 ta asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin:

muhandislik tarmoqlari va kommunikasiyalariga katta investitsiyalar zarurligi bilan bogʻliq DXSH loyihalarini amalga oshirishda hamkorlik kontsessiya shartnomalari, lizing va boshqa mexanizmlar orqali hamkorlik qilish;

turizm va koʻngilochar infratuzilma subyektlarini yaratish sohasidagi hamkorlik (xususiy sektorni ragʻbatlantirish vositalaridan foydalanish: imtiyozlar, kreditlar va hokazo);

Mazkur mexanizmni joriy etishda Oʻzbekiston toʻplangan oʻz tajribasiga hamda ilgʻor jahon amaliyotiga asoslanadi. Respublika DXSH sohasidagi vakolatli davlat organi – Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish agentligi tashkil etilgan dunyodagi kam sonli davlatlardan biridir. Alohida tartibga soluvchi qonun hujjatlari qabul qilindi, chunonchi: Oʻzbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik toʻgʻrisida”gi¹ qonuni va Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish tartibini takomillashtirish toʻgʻrisida”gi² qarori.

Ziyorat turizm sohasida davlat-xususiy sheriklik, bu bir tomondan vakolatli davlat organi – sherik va ikkinchi tomondan, xususiy sherikning xususiy mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etish, ziyoratchilar va dam oluvchilarni ular bilan taʼminlash davlat hokimiyati boshqaruv organlari va mahalliy oʻzini-oʻzi boshqarish organlarining vakolatlari bilan asoslanuvchi tovarlar, ishlar, xizmatlar ochiqligini taʼminlash va sifatini oshirish maqsadida bitim asosida amalga oshiriladigan, maʼlum muddatga qonuniy ravishda rasmiylashtiriladigan va resurslarni birlashtirish, xavf-xatarlarni taqsimlashga asoslangan oʻzaro hamkorlikdir.

Bunda davlat ziyorat turizm sohasi obyektlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga investitsiyalar kiritish, er ajratishni amalga oshiradi. Xususiy sektor ziyorat turizm manzillarini yaratadi, unga qulay biznes muhitini shakllantiradi. Hududga ziyoratchilarni jalb etish jozibadorligini oshiradi. Aholini servis xizmatlari koʻrsatishga, ekologiyani yaxshilashga jalb etadi. Shu bilan birga ziyorat turizm sohasida DXSH mexanizmini faol joriy etishga toʻsquinlik qiluvchi quyidagi muammolarni aniqladik:

ziyosat turizm sohasida DXSH yaratish shartlari va mexanizmlari aniq belgilanmagan;

ziyosat turizm sohasida DXSH faoliyati va rivojlanish tamoyillari ishlab chiqilmagan;

¹ Oʻzbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik toʻgʻrisida”gi qonuni. 10.05.2019-y., OʻRQ-537-son.

² Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 26.04.2020-yildagi 259-son “Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish tartibini takomillashtirish toʻgʻrisida”gi qarori.

ziyosat turizm sohasida DXSH mexanizmida boshqaruv qarorlarini axborot bilan qo‘llab-quvvatlashning tashkiliy asoslari deyarli aniqlanmagan.

DXSH asosida faoliyat yurituvchi ziyosat turizm sohasida infratuzilma obyektlarini rivojlantirish loyihalarida aholining ishtiroki va tartibga solish iqtisodiy mexanizmi ishlab chiqilmagan.

Qashqadaryo mintaqasining katta tabiiy-resurs salohiyatiga, xususan, uning hududida ko‘plab diqqatga sazovor ziyosat obyektlar mavjudligiga qaramay, biz mintaqada ziyosat turizmni rivojlantirishni cheklovchi 4 ta omillar guruhini (infratuzilmaviy, institutsional, resurs, nufuz) ular qatoriga aniqladik. Bular DXSH mexanizmiga ega loyihalar uchun ziyosat turizm salohiyatining investitsion jozibadorligini pasaytirishi mumkin.

1. Infratuzilmaviy omillar: transport, yo‘llar, yashash maskanlari, tematik parklar, muzeylar va boshqalar ziyosat turizmsalohiyatini oshirish uchun xizmat qiladi.

2. Institutsional omillar: ziyosat turizmning makonga oid rivojlanishi natijasida yuzaga kelishi, turizm faoliyatini aktivlashtirish mumkin bo‘lgan salbiy ta’sirlarni etarlicha baholamaslik; ziyosat turizmni boshqarish tizimida, ayniqsa marketingda turizm faoliyati subyektlari o‘rtasida real hamkorlik aloqalarini o‘rnatishni cheklovchi va turizm korxonalarining tranzaksiya xarajatlari oshishiga olib keluvchi zarur institutsional o‘zgarishlar (mavjud emasligi).

3. Resurs xususidagi omillar: iste’mol bozorining narx o‘zgarishlari nisbatan yuqori sezuvchanligi; ziyosat turizm biznesi sohasida malakali mutaxassislar etishmasligi.

4. Nufuz xususidagi omillar: dam olish uchun jalb etuvchan joylar sifatida ziyosat turizm hududlarning etarlicha joylashtirilmaganligi;

Ziyosat turizm sohasida DXSHni tartibga solishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri, bu eytarli me‘yoriy bazani yaratishdir. BMT mutaxassislarining fikricha, bu erda tartibga solishning moslashuvchanligiga e’tibor qaratish lozim. DXSHni rivojlantirish ishonchli, prognoz qilinadigan, barqaror, mantiqiy va iqtisodiy yo‘naltirilgan qonunchilik bazasiga ega bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, me‘yoriy-huquqiy baza cheklovchi xususiyatiga ega bo‘lmasligi kerak, chunki haddan tashqari ko‘p qonunchilik DXSHlarni yaratish va boshqarish jarayonini qiyinlashtiradi, balki salohiyatli investorlar faolligini to‘xtatib turadi, xolos.

Ziyosat turizm sohasida DXSH joriy etish ijtimoiy ahamiyatga ega ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish doirasida manfaatlarni muvofiqlashtirish, davlat va biznesning o‘zaro hamkorligini ta’minlashning tashkiliy-huquqiy

mexanizmini ishlab chiqmay turib, turizm sohasida davlat-xususiy sheriklikni amalga oshirish mumkin emas³. Ushbu mexanizmini rivojlantirish turizmda nafaqat samarali milliy, balki xalqaro huquqiy normalarni shakllantirish zarurligini taqozo etadi.

Xorijiy mamlakatlarda ochiq osmon ostidagi muzeylar tashkil etish bo'yicha boy tajriba to'plangan. Qashqadaryoda ham ilmiy, madaniy, ma'rifiy va ziyorat turizm faoliyati markazlari singari majmualar tashkil etilishi mumkin. Ushbu majmualarga yangi va rekonstruksiya qilingan obyektlar kiritilishi mumkin. Bunday tabiiy-tarixiy-madaniy markazlar, birinchidan, mamlakatdagi mavjud ziyorat turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish imkonini bersa, ikkinchidan, ushbu obyekt joylashgan hududning turizm jozibadorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Tadqiqot jarayonida biz hozirgi kunda Qashqadaryoda davlat-xususiy sheriklikning samarali shakllarini rivojlantirish bo'yicha iqtisodiyotga turli darajadagi xususiy investitsiyalarni jalb etish, ijtimoiy ahamiyatga molik loyihalarni amalga oshirish hamda davlat mulkidan samarali foydalanishni ta'minlashga imkon beruvchi qator yo'nalishlarni taklif etamiz:

keng tarqalgan xorijiy yo'nalishlarni, milliy yo'nalishlar bilan "import o'rnini bosish";

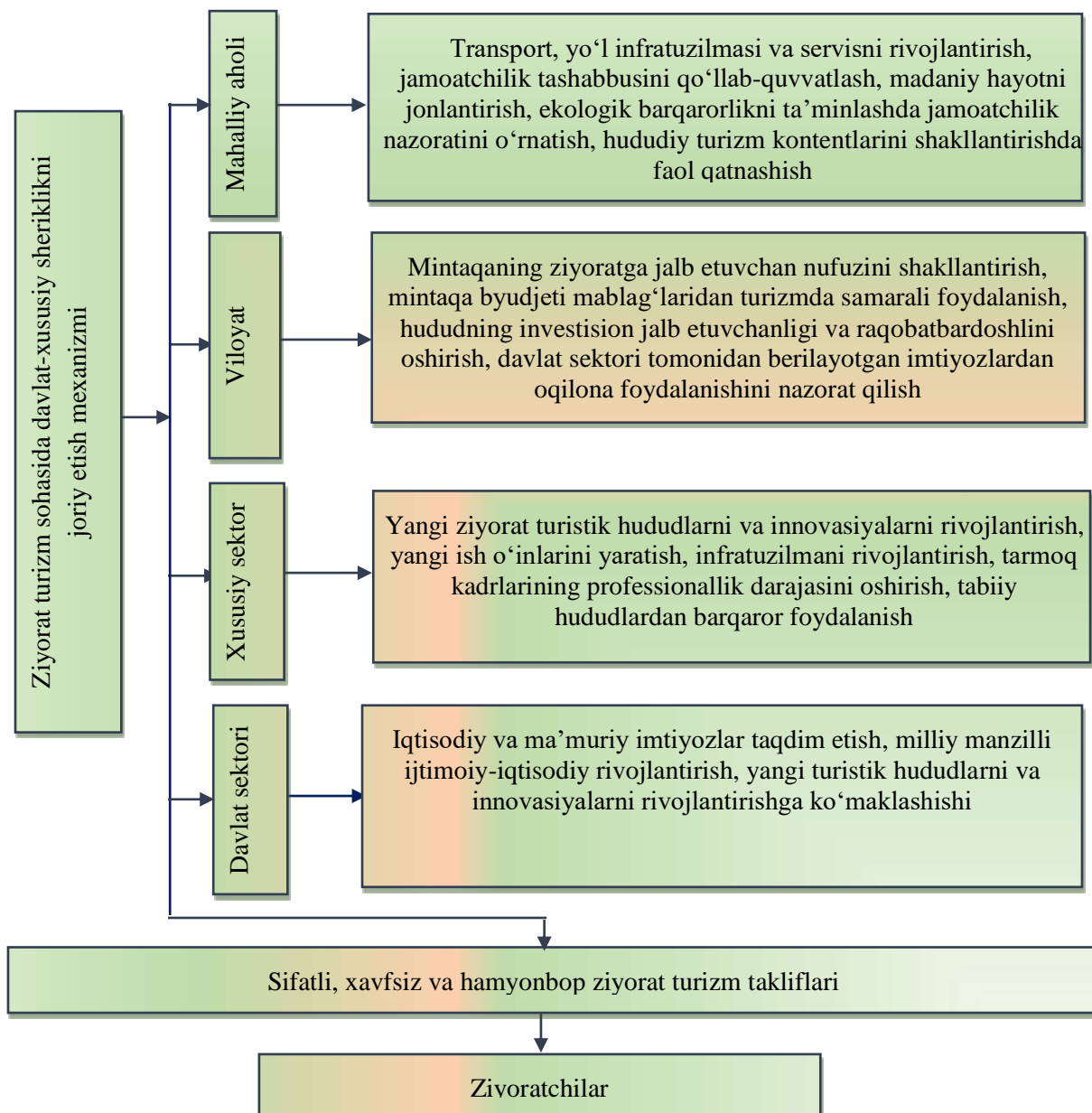
yangi maxsus iqtisodiy ziyorat turizm-rekreationsion zonalar va majmualar tashkil etish;

mavjud rekreationsion va ziyorat turizm infratuzilmasini jahon standartlari talablari darajasida modernizatsiya va rekonstruksiya qilish;

mintaqada ziyorat turizm sohasini rivojlantirishni ilmiy kadrlar bilan ta'minlash tizimini yaratish;

ziyosat turizm va mehmondo'stlik industriyasini rivojlantirishga qaratilgan kichik va o'rta biznes tizimini qo'llab-quvvatlash;

³ Swarbrooke J. The издательский Development and большой Management of Visitor Attractions. – Butterworth-Heinemann, 1995. – P. 97.

2.2-rasm. Mamlakat va uning mintaqalarida ziyorat turizm salohiyatini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmi⁴

Qonunchilik palatasi va ijro etuvchi hokimiyat organlari tomonidan ziyorat turizm va rekreatsiyani rivojlantirish zarurligini keng anglash.

Ziyorat turizm sohasida DXSH qo'llangan holda ziyorat turizm-rekreatsion turdagi maxsus iqtisodiy zonalarni tashkil etish samarali yo'l hisoblanadi. Qashqadaryoda mintaqasida bunday ziyorat turizm-rekreatsion zonasini tashkil etishdan asosiy maqsad:

⁴Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

birinchidan, hududning mavjud ziyorat turizm salohiyatidan samarali foydalanish;

ikkinchidan, tadbirkorlik subyektlarining ziyorat turizm xizmatlari ko'rsatishi uchun qulay sharoitlar yaratish;

uchinchidan, umummaysumiy dam olish maskanlari, mehmonxona majmualari, madaniy-sog'lomlashtirish, savdo-ko'ngilochar va boshqa ziyorat turizm infratuzilmasi obyektlarini qurish;

to'rtinchidan, mavjud resurslardan samarali foydalanish;

beshinchidan, qo'shimcha ish o'rinlari yaratish.

Davlat-xususiy sheriklikni bunday loyihalar doirasida rivojlantirish manfaatlari yo'lida byudjet mablag'lari va xususiy investitsiyalar kiratishdan respublikaning ma'lum hududini rivojlantirishga birgalikda investitsiyalashdan iborat.

Bunda ziyorat turizm infratuzilmasi obyektlarini moliyalashtirish, masalan, avtomobil yo'llarini qurish, baland tog'lardagi obyektlarni elektr energiyasi bilan ta'minlash, ichimlik suvi etkazib berish, osma yo'llar, tog' qutqaruv tizimlari qurilishi, shoshilinch tibbiy yordam, xavfsiz yashashni ta'minlovchi turli tizimlarni moliyalashtirish davlat byudjeti hisobiga amalga oshiriladi.

Xususiy mahalliy va xorijiy investitsiyalar hisobiga yirik va kichik mehmonxonalar, chang'i uchish uchun maydonlar, savdo markazlari, restoranlar, kafelar, qishki va yozgi sport turlari, turizm va dam olish uchun kiyim-kechak va uskunalar ijarasini moliyalashtirish mumkin.

Xususiy investitsiyalarni (mahalliy va xorijiy investorlar mablag'larini) jalb etish uchun maxsus to'g'ridan-to'g'ri investitsiya fondi yoki ko'chmas mulk fondi yaratilib, unga pul mablag'lari jalb qilinadi, ushbu mablag'lar u erdan DXSH loyihalariga investitsiya qilinadi, shuningdek ularning investorlarga qaytarilishi ta'minlanadi.

Xususiy tadbirkorlar imtiyozlarga ega bo'ladi, ya'ni qayta tiklanuvchi energiya manbalarini barpo etish uchun import qilinadigan materiallarga bojxona to'lovlaridan ozod etiladi. Bundan tashqari, ziyorat turizm salohiyatiga ega turizm zonalaridagi er uchastkalari investorlarga onlayn auksion orqali beriladi.

Hozirgi kunda Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatidan samarali foydalanish siyosati faol amalga oshirilmoqda, uning barcha hududlarida ziyorat turizm sohasida keng ko'lamlı loyihalar amalga oshirilmoqda. Qashqadaryo hududlarida turli yo'nalishdagi ziyorat turizm majmualari faoliyat yuritmoqda.

Fikrimizcha, davlat-xususiy sheriklik asosida ziyorat turizm obyektlarni samarali boshqarish va bu sohada zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish

Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Davlat organlari va xususiy tadbirkorlar o'rtasidaziyorat turizm sohasidagi hamkorlikning mavjud imkoniyatlarini aniqlash uchun quyidagilarni o'z ichiga oluvchi kompleks tadqiqot o'tkazish zarur:

a) ziyorat turizm sohasidagi investor va ziyorat turizm uchun mumkin bo'lgan qiziqarli obyektlarning umumiy sonini aniqlash va investitsiya maqsadida ehtimoliy jalb etuvchan turizm obyektlarini tahlil qilishning milliy uslubiyatini ishlab chiqish;

b) ziyorat turizmning kichik obyektlarini aniqlash va ular orasidan investitsiya uchun eng jalb etuvchan joylarni ajratish.

Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatining jozibadorligini oshirish uchun quyidagi qadamlar qo'yilishi lozim.

Hozirgi kunda Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatidan samarali foydalanish siyosati faol amalga oshirilmoqda, uning barcha hududlarida ziyorat turizm sohasida keng ko'lamli loyihalar amalga oshirilmoqda. Qashqadaryo hududlarida turli yo'nalishdagi ziyorat turizm majmualari faoliyat yuritmoqda.

Fikrimizcha, davlat-xususiy sheriklik asosida ziyorat turizm obyektlarni samarali boshqarish va bu sohada zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Davlat organlari va xususiy tadbirkorlar o'rtasidaziyorat turizm sohasidagi hamkorlikning mavjud imkoniyatlarini aniqlash uchun quyidagilarni o'z ichiga oluvchi kompleks tadqiqot o'tkazish zarur:

a) ziyorat turizm sohasidagi investor va ziyorat turizm uchun mumkin bo'lgan qiziqarli obyektlarning umumiy sonini aniqlash va investitsiya maqsadida ehtimoliy jalb etuvchan turizm obyektlarini tahlil qilishning milliy uslubiyatini ishlab chiqish;

b) ziyorat turizmning kichik obyektlarini aniqlash va ular orasidan investitsiya uchun eng jalb etuvchan joylarni ajratish.

Qashqadaryo mintaqasining ziyorat turizm salohiyatining jozibadorligini oshirish uchun quyidagi qadamlar qo'yilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Safarova N. N. Iqtisodiyot rivojlanish holatiga ta'sir ko'rsatadigan turizm sohasini rivojlantirishni tikladi: Referat... Falsafa doktori. iqtisodiy fanlar. – Toshkent , 2018-yil;
2. Саидов А.Ф. Организационно-экономические механизмы управления туризмом Республики Узбекистан. Дисс. док. экон. наук. – Т., 1994..
3. Abduvohidov A.M., Umirova D.S., Abriyev Z.S. Turizm rivojlanishini prognozlash. O'quv qo'llanma. – T.:TDIU, 2019. 43 bet;
4. Uzoqov J.N. “Ziyorat turizm tarmog'ining milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi rolini oshirish yo'llari”//, Farg'ona davlat universiteti, “Iqtisodiyot tarmoqlari transformatsiyalashuvini jadallashtirish asosida hududlarni mutanosib rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya, Materiallar to'plami, (25-yanvar 2024-yil), Farg'ona – 2024, 669-671 bb.
5. Uzokov Jamshid. “The development of tourism is welcomed in kashkadarya region. organizational and economic mechanisms of development are important”//, World Economics & Finance Bulletin (WEFB) Available Online at, Impact factor, ISSN: 2749-3628, Vol. 32, March, 2024, 38-40.
6. Uzoqov. J. “Mintaqada ziyorat turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish”//, "Innovatsion iqtisodiyot", ilmiy-amaliy elektron jurnal, ISSN: 3030-315 X, №1, 2-jild, Mart-2024, 48-54 bb.
7. R.Ergashev, J.Uzoqov. “Importance of cultural heritage objects of kashkadarya region in the perspective of development of pilgrimage tourism”//, American Journal of Interdisciplinary Research and Development, Impact factor, ISSN: 2771-8948, Volume 26, March - 2024, 111-115.
8. Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari (Samarqand viloyati misolida): iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – S.: SamISI, 2017. - 265 b.
9. Гольшева Е.В. Совершенствование организационной и механизма регулирования развития туризма в рыночных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – Т., 2012. – 25 с.
10. Ф.М., Жалолитдинова Х., Нурматова С. Туризм в Узбекистане после COVID-19. //Научно-электронный журнал «Экономические и инновационные технологии», 2021. - № 1 (январь-февраль). – С. 333-341;

11. Safarova N.N. Iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga turizm sohasi ta'sirini baholash usullarini takomillashtirish: i.f.d.. dokt. dissertatsiya avtoref. – Tashkent, 2018;

12. Тураев Б.Х. Развитие организационно-экономических механизмов управления региональным туризмом: Автореф... докт. экон. наук. – Т., 2011. – 52 с.;

13. Hamidov O.H. O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirishni boshqarish mexanizmini takomillashtirish. Iqt. fan. dokt. (DSc) diss... avtoreferati. – Samarqand, 2017.-7 b.

14. Рудникова Н.П. Комплексная оценка туристско-рекреационного потенциала региона (на примере Орловской области): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук. – Орел, 2005. – 23 с